

Doç. dr. Gaffar Çakmaklı

Ermenilerin “Türksüz Ermenistan” politikasının uygulanmasının sonuçları: katliamlar: sürgünler, göçler

Bugün Ermenistan denilen ülkede buranın kadim ve eski sakinlerinin yaşamaması bir ırkçı ideolojinin sonucu olarak kabul edilmelidir. Bu ideoloji anti-türk bakış açısından şekillenen düşmanlık ideolojisi. Ermeni ideolojisinin formalaşmasında Ermeni milliyetçi akımlarının her birinin buna katkısı olmuştur. Farklı zamanlarda ve farklı şartta ortaya çıkmalarından asılı olmayarak bu ideoloji bir merkeze tabe olmuştur. Merkez Ermeni Kilisesi olmuştur. Ermeniler arasında Batılılaşma ve reform hareketlerinin başlangıcı 18. yüzyılın ilk yıllarına dayanır 1701 yılında Sivas'lı Mkhitar Vartabed öncülüğünde başlayan reform hareketi de bu milliyetçiliğin ırkçılığa dönüşünü önleye bilmemiştir.. Zaman zaman sert mücadelelere sahne olan reform hareketi, 1860'ta Padişah Abdülmecid tarafından Ermeni Milleti Nizamnamesi ile gerçekleşti. Bu Nizamname ile kurulan Ermeni Millet Meclisi Osmanlı Devletindeki ilk temsili parlamenter organ niteliğinde olup, 1876 Kanun-u Esasi'si ile kurulan Osmanlı Mebusan Meclisi'ne de örnek teşkil etmiştir. Böylece Ermeni milliyetçiliğinin esası koyulmuştur. Daha sonralar bu milliyetçilik ayrı ayrı Ermeni akımcılar tarafından geliştirilmiştir. Ermeni milliyetçiliğinin teorisini olarak kabul edilen Artsruni'nin yaklaşımı ırkçılığa ve işbirlikçiliğe dayanıyor. Artsruni, kitaplarında Türkleri, Kürtleri ve Müslümanları aşağılıyor. Tiflis'te çıkardığı Mşak adlı gazetesinde Osmanlı yönetimindeki Ermenileri kışkırtıyor. Artsruni, Ermeniler ve diğer halkların Müslüman yönetiminden bağımsızlaşmaları gerektiğini, bunu da Avrupalıların yardımıyla yapmaları gerektiğini savunuyor. Diğer ermeni ideologlar da aynı şey istiyorlar. Andranik de, Dro da, Njde de, Stepan Şaumyan da Ermeni halkına bağımsızlık istiyorlar. Ama nasıl? Kimlerin faciası hesabına? Bak fark buradadır. Hitler 2. Dünya savaşı zamanı işgal ettiği arazilerde sivil ahaliye dokunmuyordu. Ama Ermeniler zapt ettikleri yerde burada yaşayan ahaliyi öldürmekle, onları oradan kovmakla yetinmiyor, hem de buradan o ahalinin izlerini tamamen silmeğe çalışıyor ve siliyorlar. Bugün Ermenistan'da Türk izi demek olur ki, kalmamıştır. Bu anlamda Ermeni milliyetçiliğinin kuramcısının işbirlikçi yaklaşımının izleri günümüze dahi ulaşıyor. Kimlerdir ırkçılar?

İrkçılar doğuştan gelen, katılımla geçmiş özelliklerin biyolojik olarak insan davranışını belirlediğine inanan kişilerdir. İrkçılık doktrini, insanın taşıdığı kanın ulusal-etnik kimliğinin belirleyicisi olduğunu iddia eder. İrkçiler bir çerçevede insanın değeri bireyliğiyle değil, sözde “ırka özel toplu ulus”un

üyeliğiyle tanımlanır. Irkçı antisemitizmi (gerçek dışı biyolojik teorilere dayanarak Yahudilere karşı önyargı beslemek ya da nefret etmek) de içeren ırkçılık Alman Ulusal Sosyalizmi'nin (Nazizm) her zaman ayrılmaz bir parçası olmuştur. Naziler bütün insanlık tarihini farklı ırklardan gelen insanlar arasında biyolojik açıdan belirlenen bir mücadelenin tarihi olarak değerlendirdi. Ermeni milliyetçi akınlarının ırkçılığa dönüşmesi süreci elbette bir günün içinde olmamıştır. Mhitarist'lerin Venedikt'te temelini koydukları Ermeni Milliyetçiliği doğuştan hasta hayaller peşinde idi. Onların ırkla ilgili teorilerine göre, Ermeniler daha üstün bir ırktan geliyordu. Nazi ırkçılığı II. Dünya Savaşı sırasında, benzeri görülmemiş bir ölçekte katliamlara yol açmışsa, Ermeni ırkçılığı daha öncelerden bu yola düşmüştü. Adını Ermeni halkının milli özgürlük savaşı koyarak diğer halkları yok etme politikasını aktif şekilde yürütmeye giriştiler. Yarattıkları siyasi örgütler bile bu ırkçı temel üzerinde kuruldu. Hnçak ve Taşnak partilerinin örneğinde bu ırkçılığın işaretlerini görmek mümkündür. Her iki parti amaca ulaşmada bir halkı, bir ulusu yok etmeni parti programlarına bile dahil etmiştiler. Doğu Anadolu ve Kafkasya'da tarihin ayrı ayrı dönemlerinde yaptıkları katliamlar bu ideolojiden mi kaynaklanıyordu? Böylesine bir ideolojiye sahip millete devlet yaratmak en kötü sonuçlar vermezdi mi? Bunu Alman Nazilerinin örneğinde de dünya gördü. Osmanlı devletinin yöneticileri de bu toplumun devlet yönetecek bir kapastede olmadığını bildiğinden onlara milli kültürlerini geliştirmesi dışında daha üstün özgürlükler verilmesine karşıydı. Osmanlıdan önce de Bizans ve Romalılar bu millete güvenmiyordu. Almanlar onları çevreleyen halklarla aynı olmadıklarını söylüyorlardı, Ermeniler de diyorlar ki, onlar birlikte yaşadıkları halkla aynı değiller. Bu iddiadalar ki, onların ırkı Nuh Peygamberden geliyor, Nuh Peygamber Ermenilerin dedesidir. Tufan zamanı Ağrı dağına gemisi ile sığınan Nuh Peygamberin türemeleri yalnız Ermenilerdir, sonra başka halklar geliyor. Irkçılıkta benzeri olmayan Ermeni yazar Zori Balayan ise Karabağ'da bir düğündeki konuşmasında "Allahın da Ermeni olduğunu" iddia ediyor. O, Çağdaş Ermeni ırkçılık akınlarının öncülerinden sayılmaktadır; Karabağ'daki savaşın önemli aktörlerinden olduğu kabul edilmektedir. Post-Sovyet Ermeni milliyetçiliğinin en önemli mihenk taşlarından biridir. Kendisinin yazdığı iddia edilen ve "bir Türk çocuğu üzerinde vahşi deneylerini tıbbi bir titizlikle gerçekleştirdiği", "çocuğun derisini titizlikle soyduğunu" ve "bunu yapmakla Ermeni ruhunun canlandığını" söyleyen şahısın Alman Nazilerden ne farkı var? Bugün "Ermenistan" denilen eski Erivan hanlığında bir kişi bile Türk kalmamışsa bu neyin sonucudur. Ermenistan Cumhuriyeti bağımsızlığını Güney Kafkasya'da 1918. yılda ilan edene kadar bu ülkede yaşayanların yalnız Ermenilerden ibaret olmadığı her kes tarafından biliniyor. Bugün ise bu ülke yalnız Ermenilerin yaşadığı mono-etnik bir devlete çevrilmiştir. Bin yıllar boyu burada yaşayan Türk ve Müslüman ahali zaman- zaman baskılara maruz kalarak doğma vatanlarını terk etmek zorunda kaldılar. Bugün bu ülkede Türk kökenli bir kişinin bile yaşamaması Ermeni ırkçılığının sonucu olarak kabul edilmelidir.

Neden bütün bunlar baş verdi? Neden Erivan hanlığına ve diğer Türk topluluklarına ait olan bu araziler terk edildi? Bununla ilgili tarihi gerçeklikler nelerdir? Ve nihayet bu topraklara dönmek için neler yapabiliriz? Önce Ermenilerin şimdi adına Ermenistan denilen devlete göçürülme ve yerleştirilme sürecine bakalım. ??

Bu nedenle, 1590 ve 1728 yılına ait Osmanlı kayıtlarında, Revan Eyaletinin (Bugün Ermenistan olarak adlandırılan ülke) demografik yapısı içerisinde, Türk nüfusun büyük bir çoğunluk oluşturduğu görülmektedir. Bölgenin yer adlarına (Toponim) bakıldığında bile, yerleşim birimlerinin çoğunun Türkçe olduğu görülür. Bu durum bütün Ermenistan için geçerlidir. Aynı durum, İğdır ve civarı (Sürmeli Kazası) için de geçerlidir. Bölgedeki yer isimlerinin Türkçe menşeli olması gerçeğini Ermeni Tarihçilerden Z. Gorgodyan'ın, 1932 yılında Erivan'da bastırılan "1831-1931'inci Yıllar Arasında Sovyet Ermenistanının Ahalisi" (Ermenice) adlı kitabında Ermenistan'da kayıtlı 2310 yerleşim yerinden 2000'nin adının Türkçe menşeli olduğunu kaydedilmiştir. Osmanlılar, herhangi bir bölgeyi ele geçirdiklerinde o bölgedeki arazi ve vergi verecek nüfusu kayıt altına alırlardı. Revan ve civarı da ele geçirildiğinde, hemen arazi ve vergi verecek nüfusu kayıt altına alınmıştır. (19) Bu nüfus kayıtlarında hata payı çok azdır. Çünkü Osmanlı Devleti, Müslim ve gayri Müslim unsurlardan farklı vergiler aldığından, alınan vergiler aynı dine mensup olup olmamakla bağlantılı olduğundan ve Ermenilerin, İslam inancında olmaması sebebiyle, Cizye adı ile bilinen verginin onlardan ayrıca tahsil edildiği göz önüne alındığında, Osmanlı tahrir defterlerindeki kayıtların gerçeğe çok yakın olduğu anlaşılmaktadır, XIX. yüzyıldan itibaren Ruslar, Kafkasya'ya doğru istila hareketine başlamışlardı. 1826 yılında Kuzey Azerbaycan da ortaya çıkan genel bir ayaklanma üzerine, İran olaya taraf olmuş ve bu suretle, İran-Rus savaşı başlamıştır. Revan Hanlığı da İran'a bağlı olması nedeniyle bu savaşa taraf olmuştur. 1828 yılında Erivan (Revan) hanlığı Rusya'ya geçmiştir. Batılı devletler uzun zamanlar Osmanlı İmparatorluğunu zayıf düşürmek, onu parçalamak amacı ile planlar kurmuşlar. Bu devletin içerisinde yaşayan Hıristiyanlar, özellikle Ermeniler her zaman kullanılmak için bir araç olmuştur. Ayrıca Rusya da bu araçtan yeterince faydalanmıştır. İşgal ettiği Kafkasya'yı ebedi etmek için Rusya bir göçürme politikası uygulamaya başladı. Kafkasya 'ya Rusya'dan malakanları, Osmanlı ve İran'dan ise Ermenileri göçürme siyasetinin amacı burada nüfus değişikliğine nail olmaktı. Evet, Rusya'nın himayesi altında Ermeni devletinin kurulması, ayrıca Ermenilerin İran ve Türkiye'den Rusya'nın işgal ettiği topraklara aktarılması rast gele olay olmayıp, Ermeni-Rus ilişkilerinin sonucuydu ki, bu ilişkilerin temelini Rus ve Ermeni tarihi literatüründe tebliğ edildiği gibi, sadece ticari ilişkiler değil, başlıca olarak Doğu'nun Müslüman devletlerine, özellikle Türkiye'ye, XVIII yüzyıldan itibaren ise hem de Azerbaycan'a karşı düşmanlık tutumu oluşturuyordu

Ermenilerin genellikle Güney Kafkasya'ya göçürülüp getirilmesi ve esasen Türklerin verimli topraklarında yerleştirilmesi son iki yüzyıl içinde olmuştur. Bu tarihlere kadar bu bölgelerde Ermeni nüfusu çok az %10 u bile bulmuyordu. Safeviler devletinin zayıflamasından kullanan Rus çarı I Pyotr (Deli Petronun) 1724 yılının Kasım'ında Ermenilerin Azerbaycan'ın Hazar Denizi kıyılarında, Derbent ve Bakü, ayrıca Gilyan, Mazenderan ve Goran bölgelerinde yerleşimini resmileştiren fermanında sonra başladı. Bu fermana göre Ermeniler Rusya İmparatorluğu'nun Güney Kafkasya'dan İran körfezine gibi geniş toprakları ele geçirmek planının uygulanmasında "beşinci kuvvet" rolünü oynayacaklardı. Bu planın bir parçası olarak Rusya generalleri Azerbaycan halkını hangi yolla olursa olsun yaşadığı yerlerden göç etmek emri almışlardı. Fakat Rusya'nın Kafkasya'daki askeri uğursuzlukları onun Ermenilerin planlı meskunlaştırılması politikasını bir süreliğine dondurdu. Türkmençay anlaşmasının sonucu olarak 40000 Ermeni Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinde meskunlaştırıldı. 1829 yılının Edirne barışının sonuçlarına göre ise, Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşayan 90000 Ermeni de Azerbaycan'da yerleştirildi. Onlar Nahçıvan, Erivan ve Karabağ hanlıklarında meskunlaştırıldı. Ünlü Rus diplomatı, Rusya İmparatorluğu'nun İran'daki Büyükelçisi,. Griboyedov Ermenilerin Güney Kafkasya'ya aktarılmasında aktif yer almıştır. Ünlü Rus diplomatı ve yazarı yazıyordu: "Ermeni halkı esasen Müslüman toprak sahiplerinin topraklarında yerleştirilirdiler "... onlar yavaş yavaş Müslüman nüfusunu bölgelerden sıkıştırıp çıkarmaya başlamışlardı. Biz Müslüman nüfusu düşükleri zor durumla barıştırmaya ve onları inandırmaya çalışmalıyız ki, bu sıkıntılar uzun sürmeyecek ve Ermeniler geçici olarak onlara yaşamaya izin verilen yerlerde sürekli olarak kalamayacaklar."(8)

Rus İmparatorluğu'nun yöneticileri Güney Kafkasya'da yürüttükleri sömürge politikasında Ermenilere çok güveniyorlardı. Aynı güven Türkiye'de yaşayan Ermenilere Batılı devletler tarafından sağlanıyordu. Osmanlı devletinin parçalanmasında en iyi ve celbedici unsur Ermenilerdi, 1828 ve 1920 yılları arasında Azerbaycan'a 560000 Ermeni göçürülmüştür. Böylece Doğu Kafkasya'nın Ruslar tarafından işgali sonucunda Azerbaycan topraklarında - Araks nehrinin kuzeyinde Ermeni nüfusu hızla artmaya başladı. Bu konuda dikkate değer bir olgu da Z. Balayan'ın kendisi itiraf etmiştir: "Onun (Erivan'ın) nüfusu başka yerlerden gelmeler. Aslında gerçek Yerevanlı yoktur". Akademik A. İ. İonisyanyan yazıyor ki, "Erivan şehrinin nüfusunun sadece dörtte biri Ermeniler, Azeriler burada mutlaka üstünlük oluşturuyor". Rus İmparatoru I. Nikolay'ın 21 Mart 1828 yılında verdiği fermanına göre Azerbaycan'ın Nahçıvan ve Erivan Hanlığı iptal edilmiş, onların yerinde Rus hakemleri tarafından yönetilen "Ermeni ilçesi" denilen yeni idari kurum yaratılmıştır. 1849 yılında bu ilçenin adı değiştirilerek Yerevan Guberniyası konmuştur. Topraklarının genişletilmesi amacını güden Ermeniler 1836 yılında Rusların

yardımı ile Azerbaycan'da o zaman faaliyet gösteren Alban Patriarh Kilisesinin iptal edilmesini ve mülklerinin Ermeni Kilisesine verilmesini başardılar.

Kafkasya'nın Rusya'dan ayrılarak, bağımsız bir devlet olmak hususundaki faaliyetlerini önlemek amacıyla Bolşevikler, Ermeni asıllı Stepan Şaumyan'ı Bakü üzerine yürüttüler. Bakü'ye tamamen hakim olmak isteyen Bolşevik Şaumyan, Taşnaksutyun çeteleriyle de birleşerek 31 Mart 1 Nisan 1918'de yalnızca Bakü'de 25 binden fazla Azerbaycan Türkünü "Pantürkist ve İnkilap karşıtı" oldukları iddialarıyla katletmişlerdi. Bu geniş çaplı katliamlar sadece Bakü'de değil, Gence, Şamahı, Guba, Zengezur, İrevan, Basarkecer ve Azerbaycan'ın diğer bölgelerinde yapılmış, öldürülenlerin sayısı 60 bin kişiye ulaşmıştı.(11)

Mart 1918'de Baku'de başlayan silahlı çatışma başka bölgelere de yayıldı. Özellikle de Erivan, Zengezur ve Gökçe'de yaşayan Azerbaycan Türkleri için büyük tehlike ortaya çıktı. Andranik'in komutanlığında Ermeni silahlı çeteleri Gökçe'de Çamırlı, Medine, Anağızoğlu, Kışlak, Gulalı, Küsecik, Alçalı, Küçük Karakoyunlu ve Delikardeş köylerine hücum ederek birçok Müslüman'ı katlettiler.(16)

22 Nisan 1918'de "Kafkasya Bağımsız Federe Devleti" ilân olunduysa da taraflar arasında çekişmelerin devam etmesi üzerine 28 Mayıs 1918'de Ermenistan bağımsızlığını ilan etti ve Taşnaklar 1918'de Kars vilayetinin ve Erivan eyaletinin bir kısmını müttefik ordulardan almayı başardılar.

Ermenilerin Kafkasya'da Türkler dışındaki diğer komsusu olan Gürcülerle olan ilişkilerinde Ermeni milliyetçiliğinin ve bu ülkeye yönelik toprak iddialarının izlerini bulmak mümkündür. Gürcüler, Ermenilerin Gürcü topraklarını eski Ermeni vilayetleri olarak adlandırdığını ve Gürcistan'ın büyük bir bölümü ile birlikte Tiflis'in çok eski zamanlardan itibaren Ermenilere ait olduğunu iddia ettiklerini belirtirler. Bir Gürcü yazarı olan Çavçavadze, kendi tarihlerinin tahrif edilmesine yönelik rahatsızlığını "Ermeni Alimleri ve Feryat Eden Taslar" adlı eserle dile getirir. Uzun yıllar Kafkasya'da gazetecilik yapan V. L. Veliçko ise 19. yüzyılda Kafkasya'da yaşayan halkları ve son derece kritik olan bölgenin siyasi ve sosyal durumunu inceleyerek "Kafkasya" adlı eserinin Ermenilere ayırdığı bölümünde dikkat çekici hususlara değinmiştir. Günümüzde hala tartışılan "Büyük Ermenistan" veya "Denizden Denize Büyük Ermenistan" idealinin anlaşılması, Ermeni milliyetçiliğinin tarihi boyutlarının çok yönlü bilinmesi ve kavranması ile mümkündür. Ermenistan denilen ülkeden diğer halkların çıkarılması bu ideolojinin gerektiği bir hareket idi. Artık 1918'de Eylül ayından itibaren Zengezur üzerine hücumlar yeniden başladı. Rut, Darabe, Ağudi ve Vağudi köyleri tamamen dağıtıldı, Arkhalı, Şyagur, Melikli, Pulkent,

Şeki, Kızılcık köyleri ise çok zarar gördü. Bu köylerde toplam 500 kişi Ermeniler tarafından öldürüldü. 1918 sonlarında ise Zengezur'da Azerbaycan Türklerinin yaşadığı 115 köy dağıtıldı. Toplam 7739 kişi olmak üzere 3257 erkek, 2276 kadın ve 2196 çocuk öldürülmüştü. Andanik, Khmbapet Dro ve Hamazasp'ın silahlı çeteleri yüzlerce köyleri yakmış, insanları öldürmüş veya zorla göç ettirmişti. Ağustos 1918'de İğdir ve Eçmiadzin'de 60 köy Dro'nun silahlı çeteleri tarafından yağmalandı. 1918–1920 Taşnak iktidarı zamanı Ermenistan'da yaşayan 575.000 Azerbaycan Türkünün 565.000'i katledilmiş veya zorla göç ettirilmişti. Bazı Ermeni araştırmacıları da bu verileri onaylamaktadır: “1920'de Sovyet hükümeti zamanı Taşnakların yürüttüğü politika sonucu burada 10.000 kişiden biraz fazla Türk kalmıştı. 1922'de 60.000 göçmen geri döndükten sonra Azerbaycan Türklerinin sayısı 72.596 kişi olmuştur”. Türklerin toplum halinde yaşadıkları 5 kazadan - Aleksandropol, Nor-Bayazet, Eçmiadzin, Erivan, Şerur-Dərələyəz - kazalarından başka Yelizavetpol guberniyasına giren Zengezur kazası (sonralar Qafan, Sisyan, Gorus, Megri adlanan bölgeleri), Kars iline dahil olan Ağbaba bölgesi (sonraları Amasiya bölgesi), Tiflis quberniyasına dahil olan Lori-Pembək bölgesi (sonraları Alaverdi, Stepanavan, Kalinino, Noyamberyan bölgeleri), Yelizavetpol quberniyası Kazak kazasının Dilican deresi (sonraları Şemseddin, İcevan, Dilican rayonlarının arazisi, ayrıca Krasnoselsk bölgesi Akstafa (Gedikçay havzasının Azeriler yaşayan köyleri) birleştirilerek Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti düzenlendi. 1918-1920'de bu bölgelerde yaşayan Azerbaycan Türklerinin katledilmesi veya zorla göç ettirilmesi 1905 katliamının devamı idi. Bu süre zarfında Ermeniler ciddi bir teşkilatlanma sürecine girmiş, silahlanmış ve propaganda faaliyetlerini genişletmişti. 1918'de Ermenistan (Ararat) Cumhuriyetinin kurulmasıyla Ermenilerde milli kimlik ve devlet anlayışı ivme kazandı. İki yıllık (Mayıs 1918-Kasım 1920) Taşnak iktidarı zamanı Azerbaycan Türklerinin % 60'ı öldürüldü. Ermenistan'da Azerbaycanlılara karşı 1918 -1920 yıllarında soykırım ve 1930-1938 yıllarında sürgünün hayata geçirilmesine rağmen, Ermenistan'ın Türkiye ve İran sınırları, Azerbaycan ve Gürcistan sınırları boyunca yine de genel olarak Azerbaycanlılar yaşıyordu. İrevan (Erivan) kentinin çevre illeri en verimli topraklar sayılıyordu ve bu illerde Azerbaycanlılar çoğunluk teşkil ediyordu. Genellikle, bu sınırlar içinde Ermeni nüfusu 1831 yılında 161,7 bin kişi, 1879 yılında 797,9 bin kişi, 1913 yılında 1000,1 bin kişi, 1920 yılında 720 bin kişi, 1922 yılında 782 bin kişi, 1926 yılında 881,3 bin kişi olmuştur. 1926 yıl nüfus sayımında gösterilmiştir ki, bu bölgede 84,5 bin kişi azeri nüfus yaşamıştır. Azerilerin sayısı yüzde 9,5 kadar inmiştir. Bunların 60 bin kişi kadarı 1920 yılından sonra önceki yurtlarına döndüler.(19)

Ermenistan'ın bu sınırları içinde Azerilerin 1916 yılında 333 bin kişiden 1926 yılında 84,5 bin kişiye inmesi gösteriyor ki, Ermenilerin 1918-20 yıllarında

İrevan guberniyasında yaptıkları soykırım Zengezur kazasından ve diğer bölgelerden de yan geçmemiş. Demek ki, Ermeniler tarafından planlı olarak gerçekleştirilen jenosid politikası sonucunda Azerbaycanlıların kaybı 260 bin kişiden fazla olmuştur. O yüzden de böyle sonuca vara biliriz ki, 1916- 26 yılları arasında Azerbaycanlı nüfusun artışı en az 10-12 bin kişi olabilirdi. Bu rakam 1926 yılındaki mevcut sayıdan çıkarılıp telef olanların ve mültecilerin sayısına eklenmelidir. Gösterilen rakam ve olgulardan anlaşılıyor ki, gerçekten de modern sınırlar içinde o zaman nüfus 280 bin kişi azalmıştır. Bunu hiç kimse, hatta Ermeniler de inkar etmiyor. Ermenistan resmi verilerinde bu azalma başka yere yozuluyor, gösteriliyor ki, nüfusun bu kadar azalması "1918-1920 yıllarında Türk birliklerinin ve başıbozuk grupların düzenledikleri yeni katliamın sonucunda oluştu." (21).



Revan hanlığının bayrağı

Sonraki yıllarda Ermenistan yöneticilerinin başlıca görevi İrevan çevresinde ve Türkiye ile sınır boyunca verimli topraklarda yaşayan Azerbaycanlıları bu topraklardan göç ettirmektir. Bunun için ilk olarak Moskova'nın onayı alınmalıydı.

Yurtdışında yaşayan Ermenilerin Ermenistan'da yaşamak istediklerini ama yerleştirilmek için toprakların yetersiz olduğunu Stalin'ne bildirmek

gerekiyordu. Çözüm olarak da Türklerin Azerbaycan'ın kırsal bölgelerine göç ettirilmesi gerekiyordu.(14)

Yurtdışında yaşayan Ermenilerin Ermenistan'a göçürülmesi konusunu ortaya atmak için onlar ilk fırsatı 1943'te Tahran konferansı sırasında yakaladılar. Konferansta Ermeni diaspora temsilcileri SSCB Dışişleri Bakanı Molotov'la irtibata geçmiş, onların Ermenistan'a göçürülmesi için Sovyet yönetiminin onay vermesini rica etmişler. Molotov, Stalin'le konuştuktan sonra onların göçürülmesine onay verdiklerini bildirmişti. 1945'te Ermenistan Komünist Partisi Genel Sekreteri G. Harutyunov yeniden Karabağ'ın Ermenistan'la birleştirilmesi konusunu ortaya atıyor. Ermeni ideolojistleri DKÖV'nin tüm var olduğu dönemde onu Azerbaycan'dan koparma taktiği uygulamışlar.

Onu Azerbaycan'dan koparmak için Sovyet döneminde de çeşitli çabalar olmuştu. Ermeniler DK'nin onlara ait olduğunu savunmak için önce denenmiş metodları kullanmağa çalışmışlar: çeşitli ülke basınında beyanlarda bulunmak, kitaplar yazarak, diğer dillere çevirerek yayınlamak ve b. Ermeniler Karabağ'la ilgili iddialara geçen yüzyılın 20'li yıllarında başlamışlardı. Ama bu yıllarda onlar yalnızca Rusya ve diğer ülkelerdeki okurları "Dağlık Karabağ Ermeni yurdudur", "Dağlık Karabağ Ermenistanın yüksek kültürel düzeye sahip Vilayettir", "Artsak – eski Ermeni yurdu"dur ve b. bu gibi yalanlara inandıra bildiler. Fakat bundan öteye gidemediler. Sovyet rejiminin yaptığı yasaklar Ermenileri bir kadar sabırlı olmağa yöneltti II Dünya Savaşı yıllarında ülkenin sorunlarıyla başbaşa olduğu bir sırada yeniden DK'ın Ermenistan'a verilmesi yönünde tahriklere başladılar. 1945 yılının Kasım ayında Ermenistan KP MK'nin sekreteri G. Arutyunov İ.Stalin'den DKÖV'nin Ermenistan'a katılmasını istedi. Bu istek Azerbaycan KP MK-nin birinci sekreteri Mircefer Bağirov'a gönderildi. Bağirov'un buna cevap olarak Moskova'ya yazdığı mektupta Ermenilerin bu isteklerinin tahripkar, tahrikçi ve hiç bir esası olmayan serserme düşüncelerden ibaret olduğu bildiriliyor ve sert şekilde karşı çıkılıyor: işte Bağirovum cevap mektubundan satırlar: "... Aynı zamanda, GBK(b)P MK-nin dikkatine sunmağı gerekli sayıyoruz ki, DKÖV'nin Ermenistan SSC-nin idaresine verilmesi meselesi görüşülürse, Ermenistan SSC'nin Azerbaycan Cumhuriyeti'yle sınırı olan ve genellikle Azerbaycanlıların yaşamakta oldukları Ezizbeyov, Vedi ve Karabağlar bölgelerinin Azerbaycan SSC'nin idaresine bırakılması meselesi ele alınmalıdır.

Bu bölgelerin kültürel ve ekonomik açıdan son derecede gelişimden kalmasını dikkate almakla, o toprakların Azerbaycana verilmesi ile halkın

maddi ve kamusal durumunu ve kültürel-siyasal hizmet işini iyileştirmeye imkan vere bilir.

GBK(b)P MK'den yukarıda gösterilenlere ilaveten şu meselelerin ele alınmasını da rica ederiz:

Gürcistanlı yoldaşlar Azerbaycan SSC'nin Balaken, Zakatala ve Kah bölgelerinin Gürcistan SSC'nin idaresine verilmesi meselesini ortaya koyuyorlar.

Gösterilen rayonlarda nüfusun genel sayı 79.000 kişi olduğu halde, 9.000 gürcü-ingiloyun yaşamasına rağmen , biz bu önerinin ele alınmasına itiraz etmiyoruz, fakat bu mesele ile aynı zamanda, Gürcistan SSC'nin yalnız Azerbaycanlıların yaşadığı ve bilhassa Azerbaycan SSC'yle sınırı olan Borçalı bölgesinin Azerbaycan SSC'nin idaresine verilmesi meselesi de ele alınmalıdır.

Ve nihayet biz, Dağıstan SSC'nin geçmişde Azerbaycan'ın bir parçası gibi Bakü Kuberniyasının idaresine dahil ve hazırda Azerbaycan SSC ile sınırı olan Derbent ve Kasımkent bölgelerinin topraklarının Azerbaycan SSC'nin idaresine verilmesi meselesinin de ele alınmasını rica ederiz. Bu bölgelerin nüfusu genel olarak Azerbaycanlılardan ibarettir, hayvancılıkla uğraşan nüfusun yarısından çoğu yılın dokuz ayını Azerbaycan topraklarındaki yaylalarda meskun oluyorlar.

Kaldırılmış tüm meseleler üzere önerilerin hazırlanması için her bir cumhuriyetten temsilcilerin dahil edildiği GBK (B)P MK komisyonunun kurulmasını uygun buluyoruz.

10 Aralık 1945 No. 1330. Bakü". (22)

İkinci Dünya Savaşından sonra Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye karşı toprak iddiaları ve bu süreçte Ermenilerin etkin katılımı sonuçta Azerbaycanlıların kaderinde trajik olaylara neden oldu.

1945 yılının Kasımında ÜİK (b) P MK siyasi bürosu yurtdışında yaşayan Ermenilerin Sovyet Ermenistan'ına dönmesi (repatriyasına) izin verdi ve 2 Aralık'ta SSCB Halk Komiserleri Sovyeti'nin ilgili kararı basında yayınlandı. Böyle adım, Sovyet yönetiminin Türkiye'ye karşı toprak iddialarını esaslandırmağa çalışması ile ilgiliydi. İ.Stalin Ermenistan'a yaklaşık 300-400 bin Ermeni göçürerek sonra tüm dünyaya beyan etmek istiyordu ki, bakınız Ermeniler kendi vatanlarına dönmüşler, fakat onların yaşaması için yer yoktur. Türkiye Doğu vilayetlerini vermelidir. SSCB'nin Türkiye'nin doğu vilayetlerine ait iddiaları V.Molotov tarafından Türkiye Büyükelçisi S.Sarper'le 7 ve 18 Haziran 1945 tarihli konuşmalarında seslenmişti. Acilen SSCB'nin Türkiye'den koparmaya hazırlandığı arazilerin alanları ölçülmeye başlandı, ilgili haritalar tertip edildi, bu toprakların Ermenistan ve Gürcistan arasında bölünmesi çalışması yapıldı. SSCB Dışişleri Komiserliğinde 1945 yılının Ağustos ayında hazırlanmış belgeye uygun olarak Türkiye'den toplam alanı 26 bin kv. kilometre

olan toprak kopartmalı idiler. Onun 20,5 bin km Ermenistan'ın, 5,5 bin km-si ise Gürcistan'ın payına düşüyordu. Savaşın zaferle çıkmış Sovyetler Birliği Türkiye'den Kars ve Ardahan topraklarını alacağına o kadar emindi ki, Siyasi Büro A.Koçinyan isimli birisini Ermenistan Komünist Partisi'nin Kars İl Komitesi Sekreteri görevine atamıştı. (17)

Fakat Türkiye'nin kendi topraklarının savunma meselesinde kararlılığı Sovyetlerin planlarını bozdu. Ayrıca, Sovyetler Birliği Ermenistan'a gerekli sayıda yabancı ülkede yaşayan Ermeni göç ettire bilmedi. 1947 yılında çeşitli ülkelerden Sovyet Ermenistan'ın aktarılmış (repatriasiya edilmiş) Ermenilerin sayısı sadece 60 bin kişi oluşturuyordu. Onlar da, buradaki durumu görüp geri dönmeye çalışıyorlardı. İş o yere ulaşmıştı ki, yüzlerce Ermeni devlet sınırlarını ihlal ederek Türkiye'ye kaçtılar.(1)

Bu durumda, göçürülmüşlerin (repatriantların) konut-ev sorununu iyileştirmek, onlara toprak vermek amacıyla 23 Aralık 1947 yılında azərbaycanlıları Ermenistan'dan Azerbaycan'a göçürmek (sınır dışı etmek) konusunda malum karar verildi. Bu zaman göçürülenlerin evlerini, mal- mülklerini ellerinden zorla alıyorlardı. Sibiryaya ve Kazakistan'a sürgün edilenler gibi, onlara da beraberinde ilk zaruret şeyleri almaya izin veriyorlardı.

3 Mart 1948 tarihinde Ermenistan'ın SSC İçişleri Bakanlığı'nın hazırladığı ve Bakan Grigoryan'ın imzaladığı Ermenistan Azeri nüfusu arasında "Azerbaycan SSR 'e göçürülme ile ilgili durum hakkında" raporunda Azerilerin bu büyük trajediye tepkileri daha net yansıtıyor. Bu belgenin ayrıntılarına dikkat edelim:

Çok Gizli

Ermenistan'ın Azeri nüfusu arasında Azerbaycan SSR 'e karşıdaki göçle ilgili görüşler hakkında.

Azerilerin Ermenistan'dan Azerbaycan SSR 'e tehcir edilmesi hakkında hükümetin kararının resmi ilan edilmesine daha çok kalmış Ermenistan SSC `in nüfusu arasında bu konuda sesler dolaşmaya başladı ve bu önlemin amaçlarının her türlü doğru olmayan açıklamaları topluma yansıdı. Bizim tarafımızdan Azerilerin yeni yerleşim yerine taşınmak istemedikleri konusunda birçok mülahazaları, onların bazılarının mezarlıklara giderek orada doğmalarının kabirleri üzerinde ağlamaları ve köçürülmemeleri için dua etmeleri olguları tespit edilmiştir.

...Dahası kolhozçuların tarla işlerine çıkmaması, kendi meyve bağlarını kırması, yaşadıkları evlerini ve yardımcı tikililerini yıkımı görülmüştür.O konuda da bilgiler vardır ki, düşman propagandacılar bundan sovyet karşıtı propagandası götürülüyor ve halka söyleniliyor ki, köçürülme politikası SSCB ile Türkiye arasında savaş durumunda Sovyet yönetiminin Azerbaycanlılara inanmamasıdır....

...ovalıqda bulunan Vedi ve Zəngibasar bölgelerinde Azərbaycanlıların mümkün olduğunca çabuk Azərbaycan SSC'e taşınmaq arzulamaları gözleniyor....

Sınırın o biri ucunda (Türkiyə kəsdediliyor- G.Ç.) akrabalık ilişkileri olan bazı antisovyet unsurlar göçtən kendi rahatsızlığını bildirərək yasadışı Türkiyə'ye geçmək niyetlərini söylüyorlar.

...Ayrıca, göç ettirilməsi öngörülən Azərilerin gayrimenkul malvarlığının dəğərinin ödənməsi vəya onlara bu malvarlığını kişisel olaraq satmaq için izin verilməsi meselesi şimdiki qədər çözülememiştir.

Bu və digər sorunların çözülməsi için birçokları bölgələrdən Eriyan'a gəlirlər, fakat cavap alamıyorlar, çünkü Azərbaycan SSC Bakanlar Sovyeti'nin təmsilçisi Məmmədov yoldaşın xəstəliyili ilə ilgili olaraq Ermenistan SSC de Tehcir İdaresi'nin işi neredeyse kendiliğindən durmuştur...

Amasiya bölgəsi üzrə

Mağaracıklı Məmmədov Məhət Mahmud oğlu və Daşkəprü köyünün sakini İsmailov Ramazan Alekbər oğlu (geçmiş askeri esir) hemkköylülərinə Azərilerin göçəttirilməsini SSCB ilə Türkiyə arasında bəklənən savaşı ilə izah etmişlərdir. Kuzukent köyünün sakini İsmailov Han Ahmed oğlu kolxozçularla söhbətində demiştir: "Diyorlar ki, bu göç guya gönüllü olacaqdır. Bu doğru değıldir. Bize de Axalkalakidəki (Ahıska kəsdediliyor) Azərilərlə (Ahıska Türkləri-G.Ç) yaptıkları gibi muamele edəcəklər: Demiryolu vaqonlarına mindirecek və Kazakistan'a gönderecekler. Aniden olmaması için hazırlanmaq gerekiyor..."

...Küçük Təpəgöy köyünün sakini Ahmedov İsmail söhbətində demiştir: "Leninakanda diyorlar ki, bizi, - Azərileri - 24 saat içinde Kazakistan'a sürgün etməlidirlər, fakat ne zaman - hənzü hiçbir şey belli değıl ...".

Çivinli köyünün sakinləri: Məmmədov Knyaz Məhmet oğlu, Aliyev Mirza Kurban oğlu və Öşirov Məhmet kolxozçularla söhbətində demişlər: "yakında bizi köçürəcəklər, fakat nədənsə bu konuda açıq deməkdən qorquyorlar. Anlaşılan, düşünüyörlərki, kolxozçular Türkiyə'ye kaçıp giderlər ... Ne yapmalı, bilmiyorum. Ben aptal oldum, çoktan Türkiyə'ye gitmedim, şimdi ise sen istediğın yere değıl, sana neresi derlərsə, oraya göçməlisən ".

Zəngibasar bölgəsi üzrə

...Zəngilər köyünün sakini Namazov Sultanəli Rahim oğlu köyün kolxozçuları ilə söhbətində demiştir: "Ben Karakışlak köyündə oldum, orada MK təmsilçisi toplantıda bəyan etti ki, bizi - Azərileri Ermenistan'dan ona göre göçürüyorlar ki, bizim yerlərimizdə repatriant Ermenileri yerləşdirsinlər"...

Bununla ilgili adı geçen köyün birçok kolxozçuları işə çıxmədılar və kolhoz başkanı - nədənsə işə çıxmırsınız sorusuna cavap verdilər: "Eğer Ermenilər bizi Ermenistan'dan köçürürlərsə, biz ne için və kim için çalışmalıyız."

Baxgilər köyünün sakini Yusubov Gulli Abbas kızı demiştir: "Bizi göçürmək, malımızı və hayvanlarımızı repatriant Ermenilərə vermək istiyorlar. Halkın bazıları artık hayvanları satmaya və kesmeye başlamışlardır. Ben de inəyimi satmışım"...

Küçük Demirci köyünün sakini Mirzeyev Meşedi Teymur İskender oğlu kolhozçulardan Mammadov Ali'nin, Hasanov Abdulalinin, Kerimov Gulamın ve başkalarının yanında demiştir: "Azərbaycanlıları Ermenistan'dan ona göre köçürmərlər ki, onların yerində repatriant Ermenileri yerləşdirsinlər, ona göre aktarıyorlar ki, Türkiye ve SSCB arasında savaş sırasında Sovyet hakimiyyəti bize itibar etmiyor. Bizim köçürülməyimizin başlıca sebebi budur, çünkü savaş olursa, sınır bölgelerinde yaşayan Azerilerin çoğunluğu Türkiye'ye geçecektir."

...Rencber köyünde kolhozçu Nesirov İbrahim Muxtarov Seyidlə, Tehmazov Askerle, Nevruz Mahmudla ve digərləri ilə sohbetdə demiştir: "Ermenistan'dan 1950 yılına kadar tüm Azerileri mutlaka köçürəcəklər. Bunu ona göre yapıyorlar ki, Sovyet hakimiyyəti, Türklerin saldırısından korkarak Türkiye ile sınırın yakınlarında yaşayan Azerbaycanlılara inanmıyor. Bu birincisi nedendir ve ikincisi, Sovyet Ermenistan'ı yurtdışında yaşayan tüm Ermenileri toplamak istiyor, Sovyet hükümetinden bağımsız devlet kursun "...

Nesirov (geçmişte kolçomak) kolhozçuların yanında demiştir: "Ermenistan K P (b) MK eski Sekreteri A.Hancyanın planı üzere dünyanın her tarafından bütün Ermeniler buraya gelmeli ve Naxçıvanı Ermenistan'a birleştirmelidirlər, tüm Azerileri ise Ermenistan'dan Azerbaycan'a göçürmelidirlər. Geçenlerde ben duydum ki, Ermenistan hükümeti Naxçıvanı Ermenistan'a birleştirmeyi talep etmiştir, fakat Azerbaycan hükümeti red cevabı vermiştir."

...Şurakənd köyünde eski askeri esir Mammadov Hamit (Türkiye'de akrabaları var) kolhozçularla sohbetdə demiştir: " Ermeniler ve Azeriler dost gibi yaşayabilir mi? Tarihte Ermeniler ve Azeriler arasında düşmanlık hep olmuştur ve bundan sonra da olacaktır. Odur ki, Ermeniler Azerileri Ermenistan'dan çıkarmayı karara almışlardır. Ben bizzat artık evimi sökmüşəm ki, benden sonra o kimseye kalmasın "

...Şurakənd köyü kolhozunun Başkanı Aliyev Hübət İlçe merkezinde köye gelip kolhozçulara demiştir: "Azerbaycan'dan komisyon gelmiştir ve önümüzdeki günlerde tüm Azerileri Ermenistan'dan köçürəcəklər. Köçürmenin geç kalması sadece onunla ilgilidir ki, Ermenistan K (b) P MK Sekreteri kolhozların mallarını, çiftlikleri Azerbaycan'a vermeye razı olmamıştır. Eğer razı olsaydı, o zaman göç meselesi çoktan çözülmüştü..."

...Onların çoğu devlet vergilerini ödemekten imtina ediyorlar. Zengiler köyünün sakini Süleymanov Seyfulla (sürgünden 1947 yılında dönmüştür) demiştir: "Artık bizim Ermenistan'da yaşamamıza değmez. Eğer savaş başlansa, Ermeniler bizim hepimizi kesip doğrayacaqlar, bizim yakında Azerbaycan'a göçmemiz iyidir"...

...Sarıcalar köyünün sakini Halilov Halil Abuzer oğlu (1942 yılında fərariliyə göre mahkum edilmiştir) demiştir ki: "Bizim kolhozçular boşuna vergi ödüyorlar, zaten bizi göçürəcəklər."

Sovyet hükümeti halkı tam soydu. Bolşeviklerin politikası yalan üzerine kurulmuştur ve bana şöyle geliyor ki, bizi Azerbaycan'a değil, Sibirya'ya göçürecekler, bizim emlakımız ise devletin çıkarlarına geçerek " .

Vedi bölgesi üzere

...Ocak ve Şubat ayları boyunca Büyük Vedi köyünün sakinleri Abdullayeva Tarlan, Onur Ürbabə ve Mammadov Huda Baxşı oğlu evlerini sökmüşler, Eyvazov Mikail, Ekber Məmmədli oğlu, Aliyev Bilal, Bülbül Hüseyin, Kələşov Oruç, Rıza Ali ve diğerleri ise kendi hayatları toprak alanlarında meyve ağaçlarının bir kısmını kesmişler

Mustafayev Hüseyin Beşir oğlu 2 kişilik aile üyesi ile ve Mustafayev İsmail 3 kişi aile üyesi ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti 'e kendiliğinden yaşamaya gitmişlerdir.

Belirtmek gerekir ki, bu Rayonda Azeri nüfus arasında bu yılın Nisanında 9915 kişiden taşınmaya izin verilmesi konusunda dilekçe alınmıştır, oysa, plana göre 1948 yılında Azerbaycan SSC e toplam 500 kişi gönderilmesi öngörülmüştü.

Basargeçer bölgesi üzere

Çırçaqlı köyünde, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne savaş ilan etmesi ve bununla ilgili olarak Azerileri göçürülmeleri hakkında yayılmış provakasyon sonucunda Şubat ayında üç gün içinde kolx,hozçular işe çıkmamışlar.

...Bu provokasiyalı söylentilerin sonucunda Zod köyünden Nesirov Gurzəli Hamit oğlunun ve köy Sovyeti'nin Başkanı Hacıyev Bala Asker oğlunun köyden gitmesi özellikle olumsuz etkilemiştir; bu kişiler Azerbaycan SSR 'e kendilerine yer aramaya gitmişlerdir.

...Şişqaya köyünde kolhozçuların hayli bölümü Azerbaycan SSR 'e taşınmak istemedikleri konusunda kesin beyan ediyorlar.

Artaşat, Karabağlar, Oktemberyan, Qafan, Meqri ve Sisyan bölgelerinin Azeri nüfusu arasında da sağlıklı olmayan söylemler olmuştur.

Öyle ki, örneğin:

Meqri bölgesi Vartanidzor köy Sovyeti'nin Başkanı Hamidov Abdullah, ona verilmiş - neden sulama kanalı geçmiyor- sorusuna, şöyle cevap vermiştir "Biz niye çekmeliyiz ki," axparlara (Gelen Ermenilere deyilen ad)"kalsın?"

Artaşat bölgesi Darğalı köyünde 20 Azeri ailesi yaşıyor, hepsi şöyle demişlerdir: "Bize ne oluyor, olsun, biz Darğalı köyünden gitmeyeceğiz."

Bu bölgenin Ahund Baovand köyünde de Azeriler diyorlar ki: "Buradan hiçbir yere gitmeyeceğiz, isterler bizi burada, yerimizde öldürsünler".

Kafan bölgesi Sznak köyünün kolhoz başkanı Tağıyev Beşir, kendisinin Azerbaycan'a göçmek istemediğini belirterek, şöyle demiştir: "Doğma köyde ölmek, yeni yere göçmekten iyidir".

Sisian bölgesi Urut köyü sakini ÜİK (b) P üyesi İsgenderov Salman kendi arkadaşları ile sohbetinde demiştir ki, o, Sovyet vatandaşı gibi, Sovyetler Birliği'nin herhangi bir yerinde yaşamak hakkına sahiptir ve kendi evini, mülkiyetini ve vatanını atmak niyetinde değildir ve Stalin Anayasasına uygun olarak onu başka yere taşınmaya mecbur etmeye hiç kimsenin hakkı yoktur.

Adı geçen köyün kolhozunun Muhasibi Ferzaliyev Kuvvet de demiştir ki, o, Azerbaycan'a göç etmek istemediği konusunda Stalin yoldaşa şikayet yazmıştır.

Sisyan bölgenin Comərdli köyünde yaşayan ÜİK (b) P üyesi Qurbanov Celal demiştir: "Çoğu Azerbaycan'da nasıl sıcak olduğunu bilmiyor. 1918 1919 yıllarında biz Azeriler Ermenistan Nahçıvan'a kaçmıştık. O zaman biz 14 kişi idik, iki yıl sonra üçümüz kaldık. Kalan 11 kişi sıcaktan ve hastalıklardan öldüler. Bu Nahçıvan'da, Mingecevirde ise daha kötüdür. Bizim çok kurbanlarımız olacak ".

Yukarıda gösterilen bölgenin Aravyus köy sakini Qəniyeva Aslı demiştir: "Eğer ben kendi milliyetimi değiştirdim ve Ermeni yazdırsam, o zaman ben Ermenistan'da kala ve Mingeçevire göçmeye bilir miyim?"

Azerilerin Ermenistan'dan göçürülmesi nedenleri konusunda **Ermeni nüfusu arasında da**, ayrı ayrı kişiler tarafından bazen milliyetçi karakterli çeşitli dedikodular belirtilmiştir.

Öyle ki, örneğin:

Ermenistan SSC Sosyal Güvence Bakanlığının Eğitim-sanayi kombinatının ayakkabı teknolojisi öğretmeni Arakelyan Minas Aristakesoviç demiştir: "Azerbaycanlıların Ermenistan'dan göçürülmesi meselesi muhakkaktır. Öncelikle Araz ve Axuryan nehirlerinin kıyılarında yaşayan Azeriler köçürülecekler, sonra Azerilerin Erivan şehrinden aktarılmasına başlanacak. Sınır bölgeleri köylerinin öncelikle azerbaycanlılardan kurtarılması tamamen anlaşılır, çünkü onlar devlet sınırını sık sık bozuyorlar, Türkiye ise onlardan kendi casusluk yuvalarını yaratıyor ".

Erivan şehri sakini Mesropyan Yervand kendi komşusu ile sohbetinde demiştir: "Azərbaycanlıları sadece Ermenistan'dan değil, hem de Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti 'den göndermek ve orayı Ermenistan topraklarına birleştirmek gerekiyor."

Erivan kentinde yaşayan, 6 yıl hapse mahkum edilmiş Akverdyan Levonun karısı Ordyan Konsey Arutyunovna kendi komşularına - yabancı Ermenilere demiştir: "yakında Türkiye, İngiltere ve Amerika SSCB aleyhine savaşa başlayacaklardır. Odur ki, Ermenistan topraklarında yaşayan Azerileri arkaya, yani Azerbaycan'a aktarıyorlar. Siz yurtdışında yaşayan akrabalarınıza yazın, onlar Ermenistan'a gelmesinler ".

Kirovakan kentinde yaşıyan, Fransa'dan gelmiş, geçmişte Taşnak olmuş, Smbat adlı şahıs bir grup Ermeni'nin yer aldığı yerde demiştir: "Taşnakçılar bir zaman Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti` in Ermenistan'a birleştirilmesi konusunu koymuştur, fakat buna ulaşamadılar. Şimdi ise bu meseleyi koymak zamanıdır, çünkü Ermenistan'da toprak azdır. "

Erivan, Leninakan ve diğer şehirlerde de ayrı ayrı kişiler tarafından buna benzer görüşler söylenmesi tespit edilmiştir.

Ermenistan SSC İçişleri Bakanı
Tuğgeneral
(Grigoryan)

№
01/3745

3 Mayıs 1948. Erivan

Ermenistan kendi yurtlarından 1948–1953 yıllarında 100 binlerce Azerbaycanlıyı devlet düzeyinde göçe zorlamağı başardı. Ancak, eski Sovyetler Birliğı Bakanlar Kurulu 23 Aralık 1947 tarih ve 4083 sayılı kararla, Ermenistan'da yaşıyan Türkleri "Azerbaycanlı" adı altında Azerbaycan'ın Kura-Aras Ovasına sürgün ettiler. Aynı Bakanlar Kurulu iki-buçuk ay sonra, Stalin'in imzasını taşıyan 10 Mart 1948 tarih ve 754 sayılı kararla, daha önceki kararın uygulamaya konmasını sağlamıştır. Karardan sonra, Ermenistan'daki Azeriler oradan çıkarılmaya başlanmış ve işlem Stalin'in ölümüne kadar devam etmiştir. Söz konusu dönemde 150 bin Azeri ata yurtlarından kovulmuştur. Ermeni tarihçilerine göre, geçen asrın başlarında, Ermenistan'daki 2300 köyün 2000'ini Azeri köyleri oluşturmaktaydı.

1960'lı yıllarda Dağlık Karabağ'da milliyetçilik dalgası ve Ermeni "oyunları" yeniden DKÖV'nin Ermenistan'a birleştirilmesi tahrikini ortaya atmıştır. Ermeniler bu defa diğer yol seçmişlerdi, onlar 45 bin imza toplayarak merkezi yönetimden onları "Azerbaycanın esaretinden" kurtarmağı rica ediyordular.

MK ister Ermenistan'a, isterse de Azerbaycan'a "öneriler paketi" hazırlamaları yönünde talimat vermişti. 1977 yılında SSCB Anayasası kabul edilmesi öncesi yine de SSCB yönetimi nezdinde girişimde bulunulurken bu işin mümkün olmayacağı onlara bildirilmişti. Ermeniler, 13 Şubat 1988'de Dağlık Karabağ'ın idari merkezi Hankendi'nde (Stepanakert) gösteri yaptılar. Göstericiler, Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'dan alınıp Ermenistan'a verilmesini talep ediyorlardı. Bundan sonra istekler zinciri uzanmaya başladı. 18 Şubat 1988'de Ermenistandan ilk Azeri göçmenler Baku'ya gelmeğe başladı. Onlar otobüslere doldurulup geri gönderildiler. Ancak, onlar kısa müddet sonra

yeniden geri dönmeye başladılar. Göçmenler, bu defa Baku yerine Sumgayit'ta kendilerine barınak buldular. Burada bazı olaylar oldu. Bunu diğerleri izledi. 180-200 bin Azeri, zorla Ermenistan'dan kovuldu. Ermeni bilim adamı ve yazar Robert Arakelov Ermenistan'da Azeri ahaliye karşı olan münasibeti o günlerde anlatıyor ve ırkçı yaklaşımın gelecekte bu halkın kendisinin faciası olacağını yazmıştı: " Ermenistan gazete ve dergilerinde ben Ermeni halkının büyüklüğü, onların uygarlığın gelişmesinde, bilim ve kültürün kalkınmasında "müstesna rolünü" duydum, okudum. Bu gazete ve dergilerden ilk defa bildim ki, hala tarihi döneme kadar yıldızlı gökyüzünün ilk atlasını (haritasını) Ermeniler yaratmışlar, renkli televizyonların da oluşması bugün Ermenilerin adı ile ilgilidir, deme, tüm Hint-Avrupa dillerinin hepsi de Ermeni dilinin temelinde kurulmuştur. "

Veyahut :

"... Karabağ hareketi dünyanın bölgelere dağıtımı ile ilgili bir avantür gibiülke anayasası ve uluslararası hukuk normlarına aykırıdır , ancak, şunu da belirteyim ki, Ermeni basınında sürekli gösteriliyordu ki, Ermenilerin mutsuzluğu sadece onları kapsayan komşu halklardan gelir. "

Robert Arakelov " Karabağ defteri" eserinin 90. sayfasında R.ArakelovErmenilerin Erivan ve Karabağ'da ruh durumunu görüp yazıyor ki, tüm insanların kalbini milliyetçilik duygusu ile öyle doldurublar ki, Karabağ'da patlamalar, otomatik , ağır namlu silahlardan kopan ürkütücü ses, boş yere kanlar akıtılması, zorlama belirtileri ile eşlik edilen ölüm... gerçek hayatın bir parçası gibidir.(2)

Daha sonra yazar: - ...Yüz kadar azerbaycanlıların öldürüldüğü Ermenistan'ın Gugark bölgesi, bundan hiç zaman bahsetmiyorlar. Azerilerin hepsini ülkeden kovarak tamamen mono-etnik devlet oluşturdular. Bu bir paradokstur, mono-etnik cumhuriyet, bir ülkede, sadece olarak bir milletin yaşaması. Bunu ben bir cahillik olarak görüyorum ...- diye yazıyordu.

Tanınmış Rus yazar ve Gazeteci Yuri Pompeyev, Karabağ dramasının ana aktörleri olan Sovyetlerin arşivlerindeki titiz araştırmaları ile bu fikre gelmiş ve ortaya , bilinmeyen tarihi belgeler koymuştur. Yazarın mülakatlara dayanan Sanatsal roman olarak yazmış olduğu Azerbaycan dilinde adı "Karabağ Kan içinde" **adlı** kitapta Sovyet liderlerinin Ermeni ayrılıkçılara ve onların patronlarına destek vermesinden bahsediyor, iki halkın trajedisini anlatıyor. Dağlık Karabağ'da kanlı bir saldırıyı ve Ermenistandan göçün amaçlarını ortaya koyuyordu. (6)

1988'de Ermeniler, ülke nüfusunun % 88. 6 sini oluşturuyordu. Asrın başlarında Ermenistan toprakları 9 bin kilometrekare idi, Azerbaycan toprakları sayesinde

29. 8 kilometrekareye yükselmiştir. Buna, Ermenilerin son zamanlarda işgal ettiği topraklar dahil değildir. Ermeni ırkçı akınlarının liderlerinden olan Zori Balayan diyor ki, zamanında biz Erivanı fethettik ki, buradan Bakü'ye yürüelim. Bunu da başaracağız, sırada Batı Ermenistandır. Ermeni halkı bu toprakları kurtarmak için güçlenecek. İki asır devam eden kovma ve göçürme işlemi sonucunda, 1. 5 milyon Azerbaycan Türkü Ermenistan'daki tarihi yurtlarından kovulmuş ve çeşitli bahanelerle göçürülmüştür. 1988'de kovma işlemi tamamlanmıştır. Şimdi Ermenistan'da numunelik için dahi tek bir Azeri kalmamıştır. Ermeniler "Ermenistan Ermenilerindir", "Türksüz Ermenistan" projesinin son aşamasını 1988'de hayata geçirebildiler. 1948-1953 ve 1988'de Azerbaycan Türklerinin zorla göç ettirilmesiyle Sovyetler Birliği Anayasasında öngörülen insan hakları, uluslararası hukuk normları ve milli eşitlik hukuku ihlal edilmiştir. 1936 SSCB ve Azerbaycan SSC Anayasalarında öngörülen (m.5) referandum yürürlüğe konmadan 144.654 kişi göç ettirilmiş, bütün milletlerin kanun karşısında beraberliği (m. 36) temin edilmemiştir. 1991'de de Ermenistan Cumhurbaşkanı Levon Ter-Petrosyan'ın emrine uygun olarak 90 Azeri köyüne Ermeni isimleri verildi. 1960-1970'li yıllarda, Ermenistan Yüksek Sovyeti başkan yardımcısı Hovanes Bağdarasyan'ın başkanlığında yer adlarının değiştirilmesine başlandı. Ermenistandan Türk izinin silinmesine son 20 yılda daha da hız verilmiştir. Ermenistan mono-etnik devlete dönüştürülmüştür.

Kaynaklar:

1. Ermenistan Azerbaycanlılarının Tarihi Coğrafyası, Tertip Eden: Sabir Esedov, Bakü, 1995, s.7-8.
2. Arakelov Robert. Karabağ günlüğü. Azerneşr, 1995
3. "Ermeni sorunu dünya güçler dengesi ışığında. TRT yayınları. Ankara 2007 s.86
4. Pirumov S.G (Pirumyan) «Dışarıdaki taşnaklar». Doğu araştırmaları bilimsel birliği yayını, Tiflis, 1934,s. 98
5. Koçar Meri. « Ermeni sorunu ve Ermeni-türk toplumsal-politik ilişkileri. Erivan 1988 s. 56
6. Pompeyev Yuriy. "Kanlı Karabağ", Bakü, "Azerbaycan" gazetesi, 1992
7. V.Kudulyan. Andraniki baderazmi` kitabı, (Ermenice) Beyrut, 1929, s.24
8. G.E.Geybullayev, Kadim Türkler ve Ermenistan, Bakü, 1992.
9. Kırzıoğlu Fahrettin, Osmanlıların Kafkas -Ellerini Fethi(1451-1590), Ankara, 1993, s.347-349..
10. Osmanlı Devleti İle Azerbaycan Türk Hanlıkları Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Belgeleri, II, Ankara, 1993, s.28.
11. Vagif Arzumanlı- Nazım Mustafa, Tarihin Kara Sahifeleri(Depotasiya,Soykırım, Kaçkınlık), Bakü,1988, s.20.

12. Betül Aslan, I. Dünya Savaşı Esnasında Azerbaycan Türklerinin Anadolu Türklerine Kardeş Kömeđi (Yardıml) ve Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi, Ankara, 2000, s.12;
13. Sobraniye Aktov, Otnosyaşıhsa k Obozreniyu İstorii Armiyanskogo Naroda, I, Moskova, 1833, s.178-179.
14. Şopen, İstoriceskiy Pamyatnik Sostoyaniya Armiyanskoy Oblasti, s.510.
15. "Osmanlı Rus Savaşı'nda Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler" , s.386-387.
16. Obozreniye Rossiyskih Vladeniy za Kavkazom, IV.Cilt, Sankt Petersburg, 1836, s.270
17. Yavuz Aslan, "Bugünkü Ermenistan Arazisinden Türklerin Çıkarılması Meselesi", Türk Kültürü, XXXII/372, (Nisan 1994), s.195
18. Zaven Korkodyan, Sovyet Ermenistanı'nın Ahalisi Son Yüzyılda 1831-1931, (Ermenice), Erivan, 1932'den naklen. Ermenistan Azerbaycanlılarının Tarihi Coğrafyası, s.35.
19. Korkadyan, Sovyet Ermenistanı'nın Ahalisi Son Yüzyılda 1831-1931, (Ermenice), Erivan, 1932'den naklen. Ermenistan Azerbaycanlılarının Tarihi Coğrafyası, s.35-36
20. Cabbarlı Hatem. Geçmişten Günümüze Ermenistan'da Azerbaycan Türkleri ERMENİ ARAŞTIRMALARI dergisi, Sayı 4, Aralık 2001 - Ocak-Şubat 2002
21. Ermeni Sovyet Ensiklopediyasının "Sovyet Ermenistan'ı" cildi, s.23
22. Gaffar Çakmaklı . "Dağlık Karabağ işgalden önce ve sonra" – Yalova -2011 s. 29